

службу І. Шипович.

Учителі російської мови, математики, чистопису (каліграфії) і малювання мали належну освіту. Наприклад, вчитель малювання Ф. С. Погребщиків закінчив Строганівське училище, лікар О. О. Шафір закінчив факультет медицини.

Можна стверджувати, що навчально-виховний процес в училищах проходив на високому рівні та відповідав вимогам часу. Усі, хто успішно завершував навчання, були добрими спеціалістами своєї справи.

Джерела і література

1. Державний архів Вінницької області — Ф. 10600.
2. Наука і література при Петрі Великом. — Т. 11. — С —1862.
3. Повний толковий словник...-М. -1905.

О. Г. Лойко — к.і.н., доцент Вінницького педагогічного інституту

О. І. Неприцький — краєзнавець

ВІННИЦЯ МІЖ ДВОМА РЕВОЛЮЦІЯМИ (1907–1917 рр.)

Вінниця на початку ХХ ст. була невеликим повітовим містечком. Управління містом відбувалось слідуючим чином: міська дума обирала міську управу — виконавчий орган, який здійснював керівництво життям міста. Міську думу мали право обирати ті жителі міста, котрі сплачували податки.

За даними на 1911 р. Вінницю населяло біля 50000 мешканців. Церков і молитовних будинків було близько 3-х десятків, вулиць було 55 (найбільша — Поштова), фабрик і заводів — 15, електроліхтарів — 102, бібліотек — 1, лазень — 1, лікарень — 4, ресторанів налічувалося більше десятка, а різних шинків, заїзджих домів, винних підвалів — до сотні. Електростанція працювала 16 годин на добу.

У Вінниці працювали такі підприємства: парова сірникова фабрика, котра належала Франковському В. П.; винокурня, яка належала Тарутіну М. А.; пивоварня, яка належала Глязеру В. П., Фучеку Ф. П. і спадкоємцям Котмоля І. І.; тютюнова фабрика Зільберштейна Р.; тютюнова фабрика Дунаєвича І. і Карасика І.; цегельний завод належав спадкоємцям Шмульт-Лейби Мар'яновського; цегельний завод Мар'яновського І. і Худсімана Г.; сілікатний завод Мордка І. і Мар'яновського В.; черепичний завод Ольсека К. В.; лісопильний завод братів Нижніх, чавунно-ливарний завод Боруха М. Л.; вальцевий паровий млин Шварца Ш. М. та млин Боруха М. Л. В 1912 р. була відкрита взуттєва фабрика "Ястреб".

Вінниця підтримувала постійні торгівельні зв'язки з іншими regio-

нами. Це засвідчує сільсько-господарський ярмарок 1911 р. На ньому були присутні купці з Львова, Бродів, Тернополя, Чернівців та інших міст і, навіть, з Західної Європи. Вони купували збіжжя, вовну, мед, віск, худобу, фабричні вироби. Залізниця, що проходила через Вінницю, з Києва на Одесу, сприяла розвитку торгівлі.

У Вінниці діяло 7 страхових товариств, дані про які наведені в таблиці:

Таблиця.

Назва товариства	Ім'я та прізвище агента
С-Петербурзьке страхове тов-во "Саламандра"	Полонський Моїсей Ефроїмович
2-е Російське страхове тов-во	Рутберг Нісон Лазарович
Страхове тов. "Росія"	Лунанський Моїсей Гершович
С-Петербурзьке страхове тов-во "Надежда"	Штеренглуз Арон Іосьович
Руське страхове товариство	Рутбер Герш Лайзорович
Страхове тов-во "Волга"	Гортітейн Ісаак Мендїйович
Білоостоцьке страхове тов-во	Благовіщенський Вадім Олександрович

У Вінниці діяло також "Вінницьке медичне тов-во", "Вінницьке позичково-ощадне тов-во" та ін.

Існував дитячий притулок, який знаходився з 11 вересня 1908 р. в завідуванні Вінницької міської управи, а з 1 січня 1910 р. в безпосередньому завідуванні повітового опікунства під наглядом члена Вінницької повітової земської управи І. І. Лозинського та його дружини А. Б. Лозинської. З дня відкриття до 11 вересня 1908 р. притулок знаходився в завідуванні його засновника К. Е. Падлевського. Щорічно в приюті утримувалось близько 20 дітей.

В місті діяла одна чоловіча і дві жіночі гімназії. Чоловіча та 2-га жіноча гімназії з 1912 р. знаходились в одному приміщенні у три поверхи, збудованому в Мурах. 1-ша жіноча гімназія в 1910 р. перебралась в новий, збудований для неї, будинок (тепер СШ№2).

Педагогічну освіту жителі міста могли здобути в учительському інституті, що знаходився на Замості, та в учительській семінарії, що з 1 жовтня 1909 р. була переведена до Вінниці і знаходилась також на Замості. В 1912 р. Вінницькі педагогічні курси для жінок дали перший

випуск вчителів початкових народних училищ. Діяло два міських училища, були відкриті початкові училища. В 1911 р. з бюджету міста було асигновано на народну освіту 17.828 крб., з них на церковно-приходські школи 1.800 крб.

Що до віросповідання населення, то більшість міщан сповідували православ'я, досить велика кількість була іудеїв та римо-католиків, зовсім малий відсоток припадав на інші віросповідання.

В 1911 р. перед Св. Синодом вінницьким міським головою було порушено клопотання про поділ подільської єпархії на дві, з єпископськими кафедрами у Вінниці і Кам'янці. Але, в зв'язку з великими витратами на цей проект, він був відхилений.

В цей період у Вінниці досить інтенсивно ведеться будівництво — як приватне, так і державне. Будується багато корпусів навчальних закладів. Наприклад, 5 червня 1911 р. відбулась закладка нового приміщення церковно-вчительської школи. 1910 р. був ознаменований будівництвом Вінницького театру. В 1914 р. було завершено будівництво закладеної у 1910 р. Пироговської лікарні. У жовтні 1913 р. було відкрито трамвайний рух.

В місті з'являються стаціонарні кінотеатри — ілюзіони. Перший був відкритий в 1911 р., але згорів під час пожежі. Другий відкрили через два роки на Миколаївському проспекті.

Часті пожежі приносили багато горя мешканцям міста, попри те, що воно славилось своєю пожежною командою, котрою керував сам граф Грохольський. До її складу входили 2-і бочки для води, підвода, в якій транспортувалися багри, драбини, ручний насос. Під час гасіння пожежі дружиною командував князь Пузанов.

У Вінниці в міжреволюційну добу виходило 13-ть часописів. В зв'язку з евакуацією Кам'янця в 1915-1916 рр. 4 часописи виходили то в Кам'янці, то у Вінниці. Часописи цього періоду поділяються на такі групи: клерикальні та консервативно-монархічні, центристські, ліві, безпартійні економічні газети. Нижче наведені видання, що представляють кожную групу.

"Куранти" (1911 р.) — не мали успіху, через свою консервативну спрямованість, і того ж року припинили своє існування.

Газету "Юго-Западний край" видавала вінницька міська дума. Вона містила мало інформації про Поділля, а більше з загальноросійського життя. З початком війни приділяла багато уваги військовим подіям. За своїм напрямом належала до "октябристів". Газета "Винницький голос" була повною протилежністю вище наведеної. Але редактор був змушений припинити видання в тому ж 1912 році після двох штрафів в 300 і 400 крб. і двох місяців ув'язнення. "Винницький листок" (1907 р.) став спробою випуску безпартійної газети, приділяючи в ній увагу місцевому життю. Але жоден часопис у Вінниці не виходив українською мовою.

Прикметою цивілізації того часу була в місті приватна телефонна

станція на 130 номерів, а також два телефони-автомати на вокзалі і один в міському суді. За користування телефонною мережею була плата 10 коп. з версти. В 1916 році плату було підвищено до 16 коп.

В 1912 р. у Вінниці діяло 9 готелів: вони називались — "Бель-Вю", "Європейський", "Французький", "Континенталь", "Центральний", "Брістоль", "Гранд-Отель", "Петербурзькі номери", "Савой". Одним з найбільших був "Савой" — шестиповерховий будинок з ліфтом і чудовим рестораном.

У Вінниці діяла окружна психіатрична лікарня, що обслуговувала Подільську, Київську та Волинську губернії.

Після революції 1905—1907 р.р. посилилась діяльність поліції. Місцевий охоронний відділ безпосередньо підлягав створеному в 1907 р. у Києві Західному районному охоронному відділу. В 1909 р. був створений Вінницький окружний суд для нагляду за діями слідчих органів. Було засновано кабінет науково-судової експертизи. В 1910 р. вийшло особливе розпорядження про боротьбу з соціал-демократичними організаціями на Поділлі. В період між 1905 і 1907 рр. змінився начальник вінницької тюрми. Помер Михайло Семенович фон Мірах, і на його місце було призначено губернського секретаря Геронтія Михайловича Крижанівського.

Роботи поліції не бракувало. В другій половині 1907 року було розігнано вінницьку організацію УСДРП. Було заарештовано 50 учасників революційного руху. 1 травня 1908 року робітники таємно організували маївку в Пятничанському лісі. В кінці листопада поліція вчинила новий напад на соціал-демократичну організацію міста і провела арешти.

В 1908 році, коли реакція посиленними темпами ліквідувала революційну крамолу, у Вінниці діяла група анархістів-комуністів. Поліція дізналась, що ядро групи з трьох чоловік знаходиться в будинку на Старому місті і вирішила їх заарештувати. Анархісти захищалися, але коли будинок було підпалено, вони покінчили життя самогубством.

В 1912 р. і на початку 1913-го у Вінниці проводив організаційну роботу по відновленню соціал-демократичної організації солдат 73-го Кримського полку Мирон Сегал, який мав зв'язок з Києвом, Миколаєвом, виїздив на Волинь. Проте поліції вдалося його вислідити. Він разом із своїм товаришем Іваном Віноградським змушений був втекти з частини. В значній кількості завозилися до міста революційні видання ("Пролетарій", "Соціал-демократ").

Мала місце також страйкова боротьба. Найбільш революційно настроєною була фабрика "Ястреб". З початком війни і внаслідок цього погіршенням економічного стану страйкова боротьба посилилась.

В зв'язку з наближенням фронту до Кам'янця-Подільського губернський центр фактично був перенесений до Вінниці.

Джерела і література

1. Еггерт і Грінберг. Репресії на Україні за царату. — Харків, 1929.
2. Отамановській В.Д. Часописи Поділля. — Вінниця, 1927—28.
3. Станкевич Г.С. Адрес-календарь Подольской губернии. — Каменец-Подольський, 1909.
4. Вінниця. Історичний нарис. — Вінниця, 1964.
5. Путівник. Державний архів Вінницької області. Вінниця, 1960.
6. Доклади і журнали Х чрезвычайного Вінницького земського зібрання. — Балта, 1916.
7. Наукові записки Вінницького педагогічного інституту. Том Х. — Вінниця, 1958.
8. Отчеть Винницкаго Уъздного Попечительства дѣтских пріютов въдомства учреждзний императрицы Маріи за 1912 годъ. — Винница, 1913.
9. Отчеть по отделу народнаго образования за 1913 годъ. Кієвъ, 1913.
10. Тези ІІІ Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. — Вінниця, 1985.
11. Фабрично-заводскія підприємства Російской Империи. — Петроград, 1914.
12. Плахотнюк С. Страйкова боротьба робітників Поділля у 1910—1914 рр. Архіви України №6, 1970.

Л. М. Дровозюк — аспірант Вінницького педінституту

ГЛАСНІ ВІННИЦЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА ПРО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ (1911-1918 рр.)

Вінницьке повітове виборне земство розпочало роботу у жовтні 1911 року. Одним з напрямків земської діяльності було матеріальне утримання закладів освіти у регіоні. Але витрачаючи майже третину свого бюджету на освіту, повітове земство намагалось впливати і на педагогічний процес у школах.

Діяльність земства відбувалась у складних соціально-економічних умовах. Більшість населення повіту складали малоземельні селяни, великих промислових підприємств не було, значних збитків економіці завдала світова війна. Тому земства постійно відчували нестачу коштів і не могли спрямувати достатню їх кількість на освітні потреби.

Не сприяв освітньокультурній діяльності в краї і низький рівень грамотності населення, малочисельність інтелегенції, відсутність необхідної кількості навчальних та культурних закладів.

Царський уряд свідомо гальмував розвиток освіти на Правобереж-